

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Voorwoord

Veelkleurige vogels in een onherbergzaam landschap

Sanne van Megchelen-Oomens

Bij mij in de kamer kwamen een jongeman en zijn ouders die al bijna hadden opgegeven om zich ooit nog veilig, verbonden en geliefd te voelen bij elkaar. Ze spraken hun onvermogen uit, hun afschuw van het geweld dat hen uit elkaar gedreven had. Hun angst voor elkaar, hun schuldgevoel, hun schaamte, hun boosheid en hun wanhoop of ze de kwetsuren tussen hen ooit zouden kunnen herstellen.

In dit eerste gesprek werd vooral de pijn zichtbaar. De zoon die wanhopig verlangde naar verbondenheid met en goedkeuring van zijn ouders, zag zich geconfronteerd met een angst en verwijt in hun ogen die hij dacht nooit te zullen kunnen overwinnen.

Ik deed het enige wat mij zinvol leek: benoemen wat ik zag gebeuren. Naar voren halen, valideren en helpen reguleren van de onverdraaglijke emoties die ik zag opkomen, signaleren en ombuigen van de gangbare beschermingsmechanismen die een herhaling van het beschadigende patroon in de hand werken. Hoe graag ik een eerste gesprek ook afsluit met een gevoel van hoop, hier zaten we met ons allen eerst eens in de diepe put van wanhoop. We keken het beest in de ogen.

Kenmerkend voor de systeemtherapie is in mijn ogen de aandacht voor de veelkleurigheid, de brede context waarin psychische klachten begrepen kunnen worden en de waaier aan rijke verhalen waarmee we mensen in een benarde positie weer perspectief en veerkracht kunnen laten terugvinden. Systeemtherapeuten tonen vaak een zeker non-conformisme, een beweeglijkheid en een voorkeur voor het onverwachte. Ze schrikken niet terug voor de vaak hoogoplopende emoties waar het contact verstoord is geraakt tussen mensen die hun ziel en zaligheid in elkaars handen hebben gelegd: geliefden, echtgenoten, ouders en kinderen. Precies daar waar de meeste pijn zit, zoekt de systeemtherapeut de veerkracht die nodig is voor herstel.

Sanne van Megchelen-Oomens

Therapeuten en behandelaren die gewend zijn individueel te werken, kunnen ontzag hebben voor de moed die een systeemtherapeut toont door die heftige dynamiek in de kamer en op tafel te willen krijgen. Een systeemtherapeut redeneert juist andersom: hoeveel moeilijker is het niet effectief te behandelen als het immense krachtenspel waarbinnen psychische klachten zijn ontstaan, zich afspeelt buiten je gezichtsveld?

Als, zoals in bovenstaande casus, een verdrietige jongeman door de individueel therapeut aangemeld wordt voor systeemgesprekken, is lang niet altijd van tevoren helder wat voor systeemtherapie het gaat worden. Zo'n eerste gesprek kan een heel ander licht werpen op de problematiek dan vanuit de individuele intake naar voren kwam. Enerzijds vindt in dat eerste gesprek dus een aanvullende systemische diagnostiek plaats. Anderzijds, door de spanning die het geeft om alleen al elkaars heftige emoties onder ogen te zien, pakte bovengenoemd gesprek uit als een gezamenlijke exposuresessie.

De toegevoegde waarde van de systemische blik en de inzet van systeemtherapeutische interventies worden in steeds bredere kring onderkend. Behandelingen kunnen er effectiever van worden en kosten-efficiënter. De klachtreductie is duurzamer als de belangrijke relaties waarbinnen de klachten zijn ontstaan en in stand gehouden worden, mee veranderen en helend gaan werken in plaats van beschadigend of bestendigend.

Aan de andere kant is de systeemtherapeut in de beroepenstructuur van de geestelijke gezondheidszorg moeilijk te plaatsen. Heftige relationele problematiek of verstoringen in de familierelaties zijn niet voorbehouden aan mensen met psychiatrische problematiek. Ook de burens hebben er last van, de bloemist op de hoek, en wijzelf. Ook mensen met een chronische ziekte of met financiële problemen, ouderen die opgenomen worden in een verpleeghuis of kinderen die door omstandigheden niet langer thuis kunnen wonen komen dergelijke problematiek tegen. Bij alle ingrijpende condities en gebeurtenissen is het van waarde in ogen-schouw te nemen binnen welke context de gebeurtenis plaatsvindt, op welke wijze de familierelaties erdoor onder druk komen te staan en welke veerkracht aan te spreken is om die druk te weerstaan en de crisis te benutten als uitnodiging tot groei. Dat betekent dat een systemische blik in een heel scala aan contexten relevant is, en dat er op een veelheid aan plekken in de maatschappij behoefte zal zijn aan systemisch geschoolde hulpverleners.

Toen ik mijn opleiding tot psychotherapeut begon, vroeg ik me af hoe die opleiding mij als systeemtherapeut zou veranderen. De realiteit is dat

Veelkleurige vogels in een onherbergzaam landschap

ik er een identiteit bij heb gekregen. Een extra identiteit die ik op systemische wijze integreer in mijn manier van werken. Op dezelfde manier zal een verpleegkundige-systeemtherapeut een medische en pragmatische blik toevoegen aan het palet. De jeugdhulpverlener-systeemtherapeut heeft een extra focus op jeugdrecht, opvoeding en ouderschap onder druk. Een psychiater-systeemtherapeut zal weer andere accenten leggen.

Systemisch denken is een manier van kijken naar de werkelijkheid die je niet zomaar weer afzet, zoals een bril. Waar het denken in oorzaak en gevolg verleidt tot het aanwijzen van schuldigen en het bestempelen van ontevreden betrokkenen tot lastig, maakt een circulair verklaringsmodel de menselijke interactie begrijpelijk en invoelbaar. Circulariteit, denken in triades en de zo kenmerkende meervoudige partijdigheid zijn geen onafhankelijke begrippen, maar zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Indien bepaald gedrag onbegrijpelijk lijkt, missen we blijkbaar informatie. Welke onbekende factor motiveert een moeder de behandelaars van haar psychotische zoon het leven zuur te maken met voor de behandeling irrelevante eisen en klachten? Denken in triades maakt het gemakkelijker je niet aangevallen te voelen, geeft ruimte voor nieuwsgierigheid naar de beleving van een boze vrouw, helpt in te voegen in de belevingswereld van de ander en samen te kijken naar de bezorgdheid die aan die boosheid ten grondslag ligt. Een manier van kijken die een weerbarstige realiteit toegankelijk en hanteerbaar kan maken, is in elke complexe situatie van waarde. Dus idealiter zouden we willen dat systeemtherapeutische deskundigheid een belangrijke rol krijgt in de jeugdzorg, op de oncologieafdeling van het ziekenhuis, bij de psychiatrische crisisdienst, en eigenlijk bij elk loket waar in kaart gebracht wordt welke zorg nodig is om mensen in moeilijke omstandigheden weer op eigen kracht hun weg te laten vervolgen. En het mooie is dat dan op al die plekken professionals zitten met een verschillende achtergrond, een verschillende basisdiscipline, die allemaal vanuit hun eigen kennis van hun vakgebied een verdieping kunnen aanbrenge(n) als systeemtherapeut of systeemtherapeutisch werker, zodat ze de brede context van die psychotische ontwikkeling, die reactieve depressie, die degeneratieve ziekte, die opvoedingsonmacht, die verslavingsgevoeligheid, die intergenerationeel overgedragen armoede, beter kunnen begeleiden, behandelen of doorbreken.

Maar we bewegen ons in een onherbergzaam landschap. De gevoelde druk neemt toe om aan steeds hogere eisen te voldoen voor het zelfstandig bevoegd kunnen uitoefenen van ons vak. In de beroepsgroep van

.....
Sanne van Megchelen-Oomens

psychologen is een oude strijd over status en macht met de beroepsgroep van psychiaters uitgemond in een hoge druk op psychologen zich steeds verder te kwalificeren. Resultaat is dat de nieuwe generatie klinisch psychologen een indrukwekkend brede kennis en inzetbaarheid aan de dag legt. Mijn zorg is dat die toenemende nadruk op hoge kwalificaties en brede inzetbaarheid ten koste gaat van de aandacht voor en de waardering van de specialistisch opgeleide systeemtherapeut. Daarbij wil ik oproepen ervoor te waken dat de behoefte aan erkenning niet ten koste gaat van onze kostbare diversiteit en om het vakgebied van de systeemtherapie te koesteren als een specialisme dat alle hulpverleners glans geeft.

Het tijdschrift dat voor u ligt vangt aan met een artikel over koppels die verwezen zijn voor systeemtherapie zonder daar zelf om te hebben gevraagd. **Gianina Frediani**, **Karine Van Tricht** en **Peter Rober** beschrijven hoe de inzet van dialogische feedbacklijsten kan helpen op een respectvolle manier oog te houden voor de verschillende en soms onverwachte bronnen van aarzeling bij de cliënten en samen met hen tot hulpvragen te komen waarin zij zich gehoord voelen.

Linne De Loof geeft een aangrijpende inkijk in haar dagelijkse praktijk. Zij illustreert hoe empathisch gissen een manier kan zijn om woorden te geven waar die woorden nooit eerder zijn gevonden.

Cathy Van Gorp en **Erica Siegers** interviewden Marian Ploegmakers-Burg. Zij combineert een indrukwekkende eruditie met een onbevangen en opstandige nieuwsgierigheid die niet alleen uitnodigend is voor kinderen in de therapiekamer, maar ook voor de therapeuten en supervisors die zij opleidt.

In de rubriek Congressen doet **Froukje Prins** verslag van het warme afscheidscongres van Peter Simons in Beilen, met als aansprekend onderwerp het verdragen van ontoereikend zijn. **Birgit Bongaerts** bezocht de studiedag voor het afscheid van Lieve Cottyn bij de Interactie-Academie. Hoog conflict na scheiding vraagt een stevige en heldere positie om steun te kunnen bieden aan iedere betrokkene. Het conflict is het probleem, niet de ouders of de kinderen, was de conclusie. **Debbie van de Brake** deed verslag van de studiemiddag van de Wetenschapsadviescommissie van de NVRG over onderzoek naar systeemtherapie met ernstig getraumatiseerde gezinnen. **Annemarie Boevé** bezocht het tweedaagse mbt-congres om verslag te doen van de ontwikkelingen in de *mentalization-based treatment* die relevant zijn voor ons vak. Zowel in wetenschappelijk onderzoek als in de praktijkgerichte verdieping was er veel aandacht

Veelkleurige vogels in een onherbergzaam landschap

voor de inzet van mbt in gezinnen en groepen. **Judith Bons** en **Lisette Nelemans** doen verslag van de op *Pippi Langkous* geïnspireerde studiedag van Rapunzel over nieuw samengestelde gezinnen. Vernieuwend was de bewustwording hoe wezenlijk het is het unieke verhaal van ieder gezinslid te horen. **Minke de Boer** was aanwezig op de uitverkochte studiedag met Esther Perel. Perel deelde haar visie op relationele problematiek: leven, problemen en relaties bestaan in de context van cultuur, politiek, maatschappij, familie, psychologische aspecten en biologie.

In de rubriek Boeken (en zo) bespreekt **Margo Sandel** de herziede druk van *Verschillen omarmen – Transcultureel systemisch werken* van Nel Jessurun en Roxane Warring. **Bea Bolt** las voor ons *Systeemgericht werken in sociale beroepen* onder redactie van Sandra van Mameren-Broers, een boek dat gebruikt wordt in opleidingen voor hoger beroepsonderwijs. **Beatrijs Lens-van den Berg** recenseert *Scènes uit een ontmoeting – Een meerstemmig verhaal over mens en psychiatrische diagnose* van Jasmina Sermijn, een diep menselijk relaas dat indruk maakt. **Vicky Veys** las *Als je ouders uit elkaar gaan – Werkboek voor jongeren met ouders in scheiding*, door Mariska Klein Velderman en Fieke Pannebakker. Het boek slaagt erin jongeren persoonlijk aan te spreken met een systemische werkwijze.

In dit nummer worden twee therapeutische spellen besproken: **Jacqueline Tournier** bestudeerde *Tussen zon en maan*, een dialoogspeel van Christa Anbeek. Het spel helpt mensen te spreken over ingrijpende ervaringen die zowel kwetsbaarheid voelbaar maken als inspireren tot groei. **Ine Jespers** en **Els Bradt** ten slotte lazen het boek *Veerkracht bij kindertrauma* van Naomi Vandamme en gebruikten de bijbehorende *Veerkracht materialendoos*. Aan de hand van de metafoer van de veerkrachtpuzzel reikt de auteur een wetenschappelijk onderbouwd raamwerk aan om rond het thema veerkracht met gezinnen aan de slag te gaan. De *Veerkracht materialendoos* biedt een methodiek en concreet visueel materiaal om in de praktijk te implementeren.

Tot slot: we zijn blij dat de redactie inmiddels versterking heeft gekregen van Irma Röder, die zich erop toelegt wetenschappelijk onderzoek op een toegankelijke manier te beschrijven.

Mijn betoog over de waarde van de systeemtherapeutische benadering bij ingrijpende omstandigheden heeft sinds het schrijven ervan een wel heel actuele klank gekregen. Bij het ter perse gaan van dit nummer schikken Nederland en België zich in verregaande maatregelen om de verspreiding van het coronavirus te reguleren. Waar systeemtherapeuten zich tot doel stellen de schroom te helpen overwinnen om verbinding

Sanne van Megchelen-Oomens

tussen mensen te kunnen herstellen, moeten wij ons allen verhouden tot een protocol waarin we menselijk contact zo veel mogelijk dienen te vermijden. Therapeutische gesprekken worden, zo goed en zo kwaad als het gaat, voortgezet via beeldbellen. En dat terwijl mensen in een fase van isolatie meer dan ooit zijn aangewezen op hun kerngezin. Hopelijk helpen de inspirerende artikelen in dit tijdschrift voor ogen te houden waar we het allemaal voor doen.